

Kilka lat temu, w związku z zadaniami służbowymi miałem do czynienia ze studentem jednej z krakowskich uczelni, obywatelem Kazachstanu. Ów student był silnie zaangażowany w walkę o prawa człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem obywateli Czeczenii. Na moją uwagę, że prezydent jego ojczyzny nie jest wzorcowym demokratą, stwierdził – cytując: „Kazachów trzeba trzymać za mordę”...

KBN Republiki Kazachstanu

Kazimierz Krai

Departament KNB Astana

W każdym państwie instytucją, która może wykonywać takie zadanie, jest służba lub służby specjalne. Niewątpliwie służby specjalne Kazachstanu stoją na straży interesów nie tylko państwa, ale i długoletniego prezydenta tego kraju Nursułtana Nazarbajewa.

Najbardziej znaną i największą z nich jest Komitet Bezpieczeństwa Narodowego¹. Drugą organizacją stojącą na straży międzynarodowych interesów Republiki Kazachstan jest Służba Wywiadu Zagranicznego Syrbar, powstała na mocy dekretu prezydenta Nazarbajewa w 2009 r.

Historia współczesnych służb specjalnych Kazachstanu sięga rozkazu WCzK nr 113 z 5 września 1920 r., kiedy to na terytorium republiki zostały powołane 24 powiatowe komisje nadzwyczajne. Niespełna rok później powstało osiem gubernialnych komisji nadzwyczajnych. Po zmianach i przekształceniu WCzK w GPU, a później OGPU w 1925 r. powstał centralny organ: Pełnomocne Przedstawicielstwo OGPU

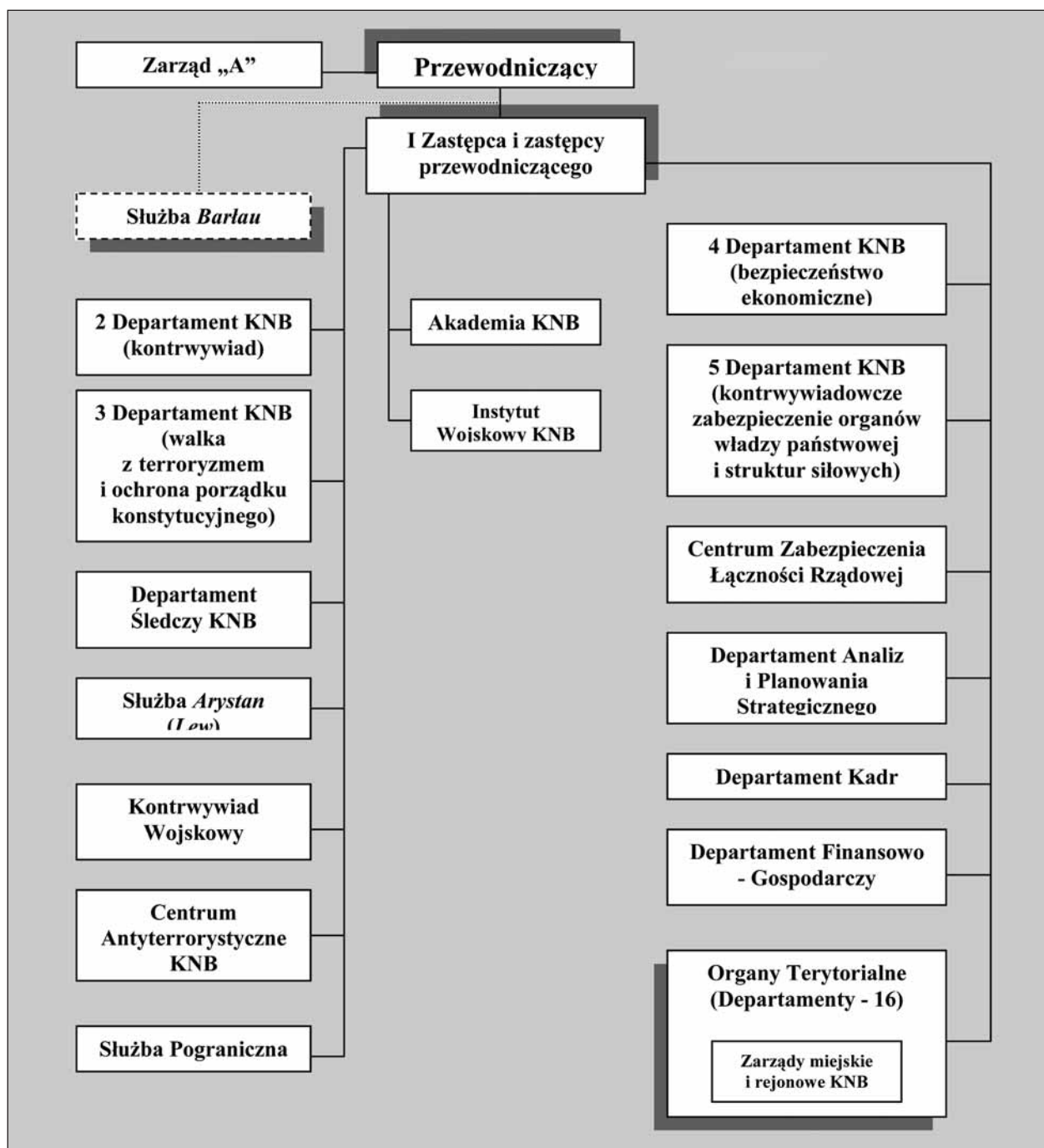
w Kazachstanie. W 1936 został powołany Narodowy Komisariat Spraw Wewnętrznych Kazachskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. W efekcie kolejnych przekształceń radzieckich organów bezpieczeństwa, po rozdzieleniu w 1954 r. MSW na dwa resorty – KGB i MSW powstał Komitet Bezpieczeństwa Państwowego przy RM Kazachskiej SRR.

Po uzyskaniu przez Kazachstan samodzielności w 1991 r. do 13 lipca 1992 r. istniało republikańskie KGB. Jego ostatnim szefem, a zarazem pierwszym przewodniczącym Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego Kazachstanu był generał Bułat A. Bajekenow. Kolejno na czele KNB stali generałowie: Sat B. Tokpakbajew (1993 – 1995), Dżenisbek M. Dżumanbekow (1995 – 1997), Alnur A. Musajew (1997 – 1998), Nurtaj A. Abykajew (1998 – 1999), Mahat N. Tażin (2001), Nartaj N. Dútbajew (2001 – 2006), Amangeldy S. Szabdarbajew (2006 – 2009) i Adil Sz. Szajachmietow (2009 –?).

Dekretem prezydenta Kazachstanu mającym moc Ustawy „O organach bezpieczeństwa narodowego Republiki Kazachstan” zostały określone podstawowe zadania KNB. Należą do nich: uczestnictwo w opracowaniu i realizacji polityki państwowej w sferze bezpieczeństwa ludzi, społeczeństwa i państwa; zdobywanie informacji wywiadowczych²; ujawnianie, uprzedzenie i prewencja działalności wywiadowczej skierowanej na szkodzenie bezpieczeństwu Kazachstanu ze strony służb i organizacji innych państw oraz osób; ujawnianie, uprzedzenie i prewencja terroryzmu oraz innej działalności skierowanej na zmianę ustroju konstytucyjnego, naruszenie integralności oraz bezpieczeństwa republiki; ujawnianie,

Bułat A. Bajekenow – ur. w 1942 r., generał lejtnant, działał w Komsomole, ukończył zaocznie historię na Karangandyjskim Państwowym Uniwersytecie, ukończył też wyższe kursy kadr kierowniczych KGB ZSRR. Po rozpadzie ZSRR w Kazachstanie pełnił wiele odpowiedzialnych funkcji, począwszy od przewodniczącego KNB, ministra spraw wewnętrznych oraz szefa Służby Ochrony Prezydenta. W 2001 r. przeszedł do rezerwy. Obecnie jest dyrektorem Alma-Atyńskiej Akademii Prawniczej Kazachskiego Humanistyczno-Prawnego Uniwersytetu.

Sat B. Tokpakbajew – ur. w 1939 r, generał pułkownik, włada językami angielskim i chińskim, drugi przewodniczący KNB, w latach 1999 – 2001 minister obrony Kazachstanu, wieloletni członek Rady Bezpieczeństwa, dowódca Gwardii Republikańskiej, szef Służby Ochrony Prezydenta, jego doradca ds. walki z korupcją, obecnie deputowany do Madżlisu – parlamentu Kazachstanu.

Oprac. własne K. Kraj

prewencja, wykrycie i rozpoznanie przestępstw, których zwalczaniem zajmuje się KNB; zabezpieczenie łączności prezydenta, organów państwowych, sił zbrojnych w czasie pokoju oraz wojny; organizacja i prowadzenie państwowego systemu szyfrów w organach władzy oraz wojsku.

Dniem powstania Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego jest 13 lipca 1992 r., kiedy to Nursułtan Nazarbajew podpisał dekret o przekształceniu republikańskiego KGB w KNB. W tym sa-

mym roku została sformowana Służba Ochrony Prezydenta i Służba Łączności Rządowej. Jednocześnie stworzono Wyższe Kursy KNB, przekształcone kolejno w Instytut KNB (1994), od 1999 r. Akademię KNB. Historia uczelni związana jest z powstaniem w Ałma-Acie w 1974 r. Kursów Doskonalenia Kierowniczych i Operacyjnych Kadr KGB ZSRR. Kursy przygotowywały kadry o profilu techniczno-operacyjnym. Kadry dla wojsk ochrony pogranicza i służb celnych przy-

Emblemat służby Arystan

gotowuje Instytut Wojskowy KNB, powstały na bazie Wyższej Dowódczej Szkoły Wojsk Ochrony Pogranicza im. F. E. Dzierżyńskiego.

Komitet Bezpieczeństwa Narodowego kontynuuje tradycje CzK - OGPU - NKWD - NKGB - MBP - KGB, podobnie jak KGB Białorusi. Historia służb specjalnych Kazachstanu zaczyna się od 1917 r. i jest przedstawiana z pozytywnego punktu widzenia.

Pierwszy przewodniczący KNB generał Bułat Bajekenow, kierując na początkowym etapie Komitetem, utrzymał jego sprawność operacyjną. Nie zdołał jedynie zapobiec odpływowi kadr do Rosji. Po odejściu ze stanowiska przewodniczącego był zastępcą sekretarza Rady Bezpieczeństwa Kazachstanu, a następnie szefem Służby Ochrony Prezydenta, z którego to stanowiska odszedł żegnany z honorami, na emeryturę. Jego następcą został jeden z najbardziej doświadczonych i najlepiej wykształconych przewodniczących KNB generał Sat Tokpakbajew, absolwent prawa mińskiej szkoły KGB oraz Akademii Dyplomatycznej MSZ.

Komitet Bezpieczeństwa Narodowego podlegał ciągłym reorganizacjom. Takim rokiem reform był 1998 r. Wcześniej, w 1995 r., wojska ochrony pogranicza zostały wydzielone ze składu KNB, stając się samodzielną instytucją – Państwowym

Komitetem Ochrony Granic Państwowych. Jesienią 1997 r. ze Departament Wywiadu został przekształcony w samodzielną Służbę Wywiadowczą Barłau (Wywiad) podporządkowaną bezpośrednio prezydentowi i równą rangą KNB. Po mianowaniu przewodniczącym KNB generała Nurtaja Abykajewa służba Barłau weszła w skład KNB, jej szefa generała Żenisa Ryspajewa zastąpił późniejszy szef KNB generał Nartaj Dutbajew – rasowy kontrwywiadowca. W końcu 1999 roku generał Abykajew doprowadził do powrotu wojsk ochrony pogranicza w skład Komitetu.

Po wybuchu skandalu związanego ze sprzedażą, 33 Migów – 21 Korei Północnej ze stanowiska został zdjęty generał N. Abykajew i na czele KNB stanął ponownie generał Alnur Musajew. W 2000 r. ze służby w KNB zostali zwolnieni wszyscy funkcjonariusze pochodzenia rosyjskiego, w tym naczelnik Departamentu Kontrwywiadu Władimir Bożko. Powrócili oni w grudniu 2001 r. Bożko był przez pewien czas I zastępcą przewodniczącego Komitetu. W maju 2001 roku przewodniczącym KNB został Marat Tażin doktor habilitowany socjologii, główny analityk prezydenta i sekretarz Rady Bezpieczeństwa Republiki. Pierwszym zastępcą Tażina został Rachat Alijew³, zięć prezydenta Nazarbajewa.

Rządy Tażina i Alijewa w KNB zakończyły się skandalem, po tym jak Tażin zabronił wystąpić Alijewowi w parlamencie na temat korupcji. Obrążony doktor habilitowany medycyny podał się do dymisji. Nie został bezrobotnym, gdyż objął funkcję zastępcy szefa Służby Ochrony Prezydenta. Zmiennikiem Tażina, na pięć lat, został wspomniany wyżej generał Nartaj Dutbajew.

Ostatnią z reform służb specjalnych, przeprowadzoną przez prezydenta Nursułtana Nazarbajewa była likwidacja Służby Wywiadowczej Barłau i powołanie nowego tworu Służby Wywiadu Zagranicznego Republiki Kazachstan Syrbar⁴. Na czele służby stanął ambasador Kazachstanu w Szwajcarii, zawodowy dyplomata i prawdopodobnie pułkownik KNB Amanżon Żankulijew. Służba Syrbar została bezpośrednio podporządkowana prezydentowi Kazachstanu. Struktury i stan kadrowy zatwierdza prezydent na wniosek dyrektora służby.

Podstawowymi zadaniami nowej służby wywiadowczej są: zdobywanie informacji wywiadowczych, zabezpieczenie prezydenta, rządu i innych organów państwa w informacji wywiadowczej, analityczne oceny w politycznej, finansowo-ekonomicznej, wojskowo-politycznej, naukowo-technicznej, humanitarnej i ekologicznej sferach zainteresowania, zapewnienie bezpieczeństwa kazachskich instytucji za granicą, podejmowanie i realizację działań zmierzających do niedopuszczenia wyrządzenia szkód ze strony

Nurtaj A. Abykajew – ur. w 1947 r., generał major, doktor habilitowany nauk ekonomicznych, absolwent Uralskiego Instytutu Politechnicznego w Swierdłowsku (Jekatyrenburg), Alma-Atyńskiej Wyższej Szkoły Partyjnej i Akademii Służby Państwowej przy prezydencie FR. W swojej karierze był m.in. szefem aparatu prezydenta Kazachstanu, ambasadorem w Wielkiej Brytanii oraz jednocześnie w Danii, w Norwegii i w Szwecji. Oprócz kierowania KNB w latach 1998 – 1999 był i jest obecnie pierwszym zastępcą ministra spraw zagranicznych Kazachstanu i byłym ambasadorem w Rosji.

Nartaj N. Dutbajew – ur. w 1956 r., absolwent Wyższych Kursów KGB w Mińsku i w Moskwie, doktor nauk politycznych, zaczynał swoją służbę w organach bezpieczeństwa w Zarządzie KGB Kraju Stawropolskiego. Dutbajew w swojej karierze był także szefem służby wywiadu Kazachstanu zwanej Barłau.

Adil Sz. Szajachmietow – ur. w 1956 r., generał lejtnant, absolwent Kazachskiego Politechnicznego Instytutu im. W. I. Lenina oraz Wyższych Kursów KGB ZSRR w Mińsku. Służył w KGB, następnie KNB oraz ministerstwie obrony Kazachstanu. Od 2007 r. był pierwszym zastępcą przewodniczącego KNB, od 9 grudnia 2009 r. jest przewodniczącym KNB.

zagranicznych służb specjalnych, organizacji ekstremistycznych i terrorystycznych oraz pojedynczych osób.

Wykonywane przez Służbę Syrbar funkcje zostały enumeratywnie wymienione we wspomnianym dekreście w 21 punktach. Do podstawowych należą m.in.: prowadzenie pracy analityczno-informacyjnej, wykonywanie zadań wywiadowczych z terytorium Kazachstanu oraz poza jego granicami, uczestniczenie w przygotowaniu podpisywanych przez Republikę Kazachstan porozumień i układów międzynarodowych, utrzymywanie kontaktów z innymi służbami wywiadowczymi czy prowadzenie wywiadu radiowego i elektronicznego.

Spoglądając na schemat KNB, warto przyjrzeć się dwóm komórkom organizacyjnym: Zarządowi „A” oraz Służbie Arystan. Jak widzimy, Zarząd „A” jest bezpośrednio podporządkowany przewodniczącemu KNB. Jest to zarząd zajmujący się walką z dywersją ideologiczną, w jego skład wchodzi Centrum Operacji Specjalnych, laboratoria do badania i wdrażania działań o charakterze socjalno-psychologicznym mających wpływ na świadomość mas.

Służba „Arystan” to nic innego jak dawny, powołany w czasach ZSRR pododdział „Alfa” stacjonujący w Kazachstanie. Funkcjonariusze „Arystana” odbywają szkolenia i staże w Rosji, USA, Izraelu i Wielkiej Brytanii. Ich bazy znajdują się w Astanie, Ałma-Acie oraz w mieście Aktau nad Morzem Kaspijskim (ochrona wydobycia ropy naftowej). W Kazachstanie istnieje wiele oddziałów specjalnego przeznaczenia. Warto wspomnieć jeszcze o jednym „Kokzał” (Wilk). Jest to grupa specjalnego przeznaczenia, której zadaniem jest ochrona kierownictwa państwa.

Ponieważ kraje Wspólnoty Niepodległych Państw nie prowadzą działalności szpiegowskiej przeciwko sobie, warto przypomnieć sprawę pułkownika S., Kazacha z pochodzenia, funkcjonariusza Federalnej Służby Bezpieczeństwa FR. Pułkownik S. Był naczelnikiem oddziału Informacyjno-Analitycznego Zarządu FSB, a zarazem członkiem nieetatowej Grupy Informowania Operacyjnego, przygotowującej materiały do referowania kierownictwu państwa i FSB. Miał on w związku z tym dostęp do takich cennych materiałów jak streszczenia zarządów kontrwywiadowczych czy też notatki pochodzące z kluczowych pododdziałów FSB. W 2000 r. w służbowym sejfie pułkownika S. znaleziono 119 tys. dolarów USA. Pułkownik próbował zwerbować innego Kazacha, podpułkownika Głównego Zarządu Walki z Przystępczością Zorganizowaną MSW FR. Ponieważ skandal nie był nikomu potrzebny, sprawa karna pułkownika została przecięta na mocy amnestii.

W końcu maja 2007 r. z Austrii została wydalona grupa pracowników służb Kazachstanu,

Amanżon K. Żankulijew – ur. w 1952 r. ukończył Ałma-Atyński Instytut Pedagogiczny Języków Obcych oraz Akademię Dyplomatyczną MSZ ZSRR. Odbył służbę w armii, działacz Komsomotu. Pracował na placówkach dyplomatycznych w Wietnamie, we Francji, w Tadżykistanie, w Turcji i w Szwajcarii. Przedstawiciel Republiki Kazachstanu przy ONZ z siedzibą w Genewie. W latach 1999 – 2000 szef Służby Barłau.

Władimir K. Bożko – ur. w 1949 r. generał lejtnant, doktor nauk prawnych, absolwent Kazachskiego Politechnicznego Instytutu im. W.I. Lenina oraz Wyższych Kursów KGB ZSRR w Mińsku, służył następnie w KGB i KNB. M in. naczelnik Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Ekonomicznego KNB, naczelnik 2. Departamentu Kontrwywiad KNB, w latach 2001 – 2007 był pierwszym zastępcą przewodniczącego KNB, obecnie od 2007 r. jest ministrem ds. sytuacji nadzwyczajnych Republiki Kazachstanu.

którzy prowadzili nielegalne działania operacyjne na jej terytorium.

Innym z incydentów szpiegowskich było skazanie za szpiegostwo na 10 lat, byłego zastępcę przewodniczącego KNB generała majora Raisa Chadiejewa, pracującego jako naczelnik zarządu specjalnego Łukoil Tatarstan. Według informacji KNB Chadiejew dobrowolnie zaoferował swe usługi jednej z obcych służb wywiadowczych. Miało to mieć miejsce podczas pobytu za granicą. Prawdopodobnie miał współpracować ze służbami specjalnymi Turcji. Celem jego działalności było przekazywanie informacji dla umożliwienia zakłócenia współpracy rosyjsko-kazachskiej. Według wersji oficjalnej KNB Rais Chadiejew miał swoją ofertę przedłożyć po zwolnieniu z organów bezpieczeństwa Kazachstanu, po wyjeździe do Rosji. Opozycja twierdziła, że z generałem rozprawiono się ze względu na jego wyjazd do Rosji, do pracy. Inna wersja mówiła, że byli koledzy z KNB rozprawili się z nim z powodu jego nieprzejednanego stanowiska w walce z korupcją w organach bezpieczeństwa Kazachstanu. Kolejna wersja głosi, że Nazarbajewowi był potrzebny jakiś „zachodni szpieg”, w związku z krytyką przez OBWE przeprowadzonych wyborów prezydenckich, jako nie spełniających standardów demokratycznych. W końcu Chadiejew okazał się szpiegiem... turecko-irańskim, ale później nie miało to już tak większego znaczenia.

Losy i historia służb specjalnych Kazachstanu są tak samo barwne jak dzieje tego państwa w ostatnim dwudziestoleciu. Jeszcze niejedną raz usłyszymy o skandalach szpiegowskich z ich udziałem. W przyszłości warto będzie się pochylić nad informacjami o działaniach Służby Syrbar.

1. Kazachstan Respublikasy Yltyk Kauipsizdik Komiteti.
2. Niesistniejąca Służba Barłau.
3. Po odwołaniu ze stanowiska ambasadora Kazachstanu w Austrii nie powrócił do kraju. Skazany, „zdalnie” rozwieziony z córką Nazarbajewa, napisał książkę pt. „Chrzestny teść”, odkrywając tajniki sprawowania władzy w Kazachstanie.
4. Dekret nr 773 prezydenta Republiki Kazachstanu z 26 marca 2009 r.

Fot. archiwum autora

Instytut wojskowy KNB

